

Asystent edukacyjny – pomoc czy droga w kierunku bezradności studentów z niepełnosprawnością?

Streszczenie

W myśl art. 70 Konstytucji RP „[...] każdy ma prawo do nauki [...]. Władze publiczne zapewniają obywatelom powszechny i równy dostęp do wykształcenia. W tym celu tworzą i wspierają systemy indywidualnej pomocy finansowej i organizacyjnej dla uczniów i studentów”. Tekst składa się z trzech części, z których w pierwszej omówione zostaną formy asystentury w wybranych krajach Unii Europejskiej. Druga część to rozpatrzenie wybranych definicji pojęć kluczowych dla artykułu: wsparcia oraz bezradności. Ostatnia, trzecia część zawiera prezentację i omówienie zebranych danych dotyczących oczekiwanych przez studentów z niepełnosprawnością form wsparcia ze strony asystentów edukacyjnych.

Celem artykułu nie jest jasna i jednoznaczna odpowiedź na postawione w tytule pytanie, ale skłonienie do refleksji nad efektywnością opisanych w artykule działań.

Decydując się pomóc – należy robić to mądrze i z pożytkiem dla innych. Źle, niewłaściwie świadczone wsparcie może prowadzić do wystąpienia poczucia bezradności i beznadziejności.

Słowa kluczowe: asystent, niepełnosprawność, student, wsparcie, bezradność

Expectations of students with disabilities to educational assistants – support or a way into helplessness?

Abstract

In accordance with art. 70 of the Constitution, „[...] everyone has the right to education [...]. Public authorities shall ensure universal and equal access to education. To this end, they shall establish and support systems for individual financial and organizational assistance to pupils and students”. The text consists of three parts, in the first of which are discussed forms of assistantship in selected countries of the European Union. The second part is the consideration of some definitions of key terms for the article: support and helplessness. The last, third part includes the presentation and discussion of the collected data on expectations of students with disabilities concerning forms of support from educational assistants.

The aim of the article is not a clear and unambiguous answer to the question posed in the title, but is to encourage reflection on the effectiveness of the activities described in the article.

Deciding to help – should be done wisely and for the benefit of others. Wrong, wrongly rendered support can lead to feelings of helplessness and hopelessness.

Keywords: assistant, disability, student, support, helplessness

Asystent osoby niepełnosprawnej w wybranych krajach UE

Idea asystentury osób z niepełnosprawnością wywodzi się ze Stanów Zjednoczonych. Powstała z inicjatywy o charakterze samopomocowym pod nazwą *Independent Living* („Niezależne Życie”), która miała swoje początki na przełomie lat 70.–80. Także w Unii Europejskiej od lat promowana jest tzw. koncepcja niezależnego życia, która polega na udzielaniu osobom z niepełnosprawnością pomocy w odzyskaniu kontroli nad własnym ciałem i stylem życia¹.

W Polsce żyje wiele osób niepełnosprawnych, które mogłyby być bardziej aktywne, gdyby otrzymały wsparcie. Nie otrzymując go, pozostają bierne. Aby mogły wziąć udział w życiu społecznym, pracować, uczyć się i realizować inne cele, potrzebne są im cudze zdrowe ręce, nogi, oczy, uszy, a także mowa. Potrzebują asystenta.

To nie asystent ma organizować czas osobie niepełnosprawnej, lecz ona jemu.

Dla przykładu przedstawię rozwiązania asystentury w wybranych krajach europejskich.

Francja

We Francji nie istnieje uregulowana ustawowo instytucja asystenta osoby niepełnosprawnej. Jednakże system świadczeń finansowych dla osób niepełnosprawnych zapewnia możliwość realnego zakupienia wszelkich koniecznych usług (w tym także polegających na asyście, zapewnianiu towarzystwa oraz wsparcia wszelkiego rodzaju). To osoba niepełnosprawna decyduje, w jaki sposób wykorzysta przyznane jej środki, z których usług skorzysta i w jaki sposób będą się odbywały. Wysokość otrzymywanego świadczenia zależy od liczby godzin wsparcia, których dana osoba niepełnosprawna wymaga².

Dania

W Danii asystę osobistą może uzyskać każda osoba niepełnosprawna w stopniu znacznym. Asystent jest w stanie wypełniać podstawowe czynności związane z prowadzeniem domu (sprząatanie, gotowanie, pranie, zakupy, itp.) czy obsługą

¹ www.niepelnosprawni.slaskie.pl, [data dostępu: 13.05.2016]

² P. Stanisławski, *Asystent na miarę – pomocna dłoń, która nie wyręcza, ale skutecznie wspiera w samodzielności*, „Integracja” 2006, Nr 1

osobistą (zachowanie higieny, ubieranie, karmienie, itp.). Może także towarzyszyć podczas robienia zakupów, wizyt w urzędach, w kinie, u rodziny czy na spacerze. Do potencjalnych obowiązków asystenta zalicza się również prowadzenie samochodu. Także osoba chora psychicznie lub z niepełnosprawnością intelektualną jest uprawniona do otrzymania asysty do kontaktów społecznych. W niektórych wypadkach osobę niepełnosprawną częściowo obarcza się kosztami świadczeń asystenckich, nie dotyczy to jednak osób niepracujących, utrzymujących się wyłącznie z renty. Osoby, które potrzebują ponad 20 godzin asysty tygodniowo, mogą wybrać, czy chcą, aby gmina przydzieliła im wybranego przez nich świadczeniodawcę (spośród mających podpisane z gminą umowy), czy też wołą uzyskać od gminy dofinansowanie i samodzielnie zatrudnić usługodawcę³.

Niemcy

Z kolei istniejący w Niemczech system świadczeń rzeczowych i finansowych dla osób niepełnosprawnych jest bardzo rozbudowany i zapewnia możliwość otrzymania realnego wsparcia we wszystkich sferach życia codziennego. Świadczenia realizowane są zarówno w formie rzeczowej (zamówienie określonych usług u publicznych świadczeniodawców), jak i pieniężnej (za przyznaną kwotę samodzielnie można nabyć sobie usługi u dowolnego świadczeniodawcy, z tych pieniędzy jest się w stanie opłacać także pracę najbliższych osób). Osoby niepełnosprawne otrzymują również wsparcie pozwalające na pełny udział w życiu towarzyskim i kulturalnym. Formy wsparcia są różne – od osoby do towarzystwa w celu pójścia do kina, teatru czy na spacer, przez usługi transportowe, po środki techniczne i medialne pozwalające na udział w wydarzeniach kulturalnych. Koszty związane z asystą ponoszone są przez państwo⁴.

Wsparcie, bezradność – definicja pojęć

Aby podjąć się rozważań na temat roli asystenta, jego działalności oraz zakresu pomocy, czy jest ona odpowiednia, czy też przynosi niekorzystne skutki dla osoby wspierającej, należy najpierw uszczegółowić, jak rozumiane będzie owo wsparcie.

Wsparcie społeczne, ze strukturalnego punktu widzenia, traktowane jest jako neutralnie występujące, ogólnodostępne sieci społeczne, które dzięki istnieniu zarówno więzi i kontaktów społecznych, jak i współuczestnictwu, pełnią funkcję pomocową dla osób znajdujących się w trudnej sytuacji⁵.

³ Tamże

⁴ Tamże

⁵ H. Sęk, R. Cieślak, *Wsparcie społeczne – sposoby definiowania, rodzaje i źródła wsparcia, wybrane koncepcje teoretyczne*, [w:] *Wsparcie społeczne, stres i zdrowie*, red. H. Sęk, R. Cieślak, Warszawa, PWN, 2006, s. 14

Wsparcie można również pojmować jako rodzaj interakcji społecznej, charakteryzującej się tym, że:

- „zostaje podjęta przez jedną lub obie strony (uczestników tej interakcji) w sytuacji problemowej lub trudnej;
- w toku tej interakcji dochodzi do wymiany informacji, wymiany emocjonalnej, wymiany instrumentów działania lub wymiany dóbr materialnych;
- wymiana ta może być jednostronna lub dwustronna (kierunek „dawca – biorca” może być stały lub zmieniać się w różnych, czasowych odstępach, poczynając od bardzo małych);
- w dynamicznym układzie interakcji wspierającej można wyróżnić osobę wspierającą (pomagającą) i odbierającą wsparcie;
- dla skuteczności tej wymiany istotna jest odpowiedniość między rodzajem udzielanego wsparcia a potrzebami odbiorcy wsparcia;
- celem interakcji wspierającej jest spowodowanie u jednego lub obu uczestników tej interakcji zbliżenia do rozwiązania problemu, osiągnięcia celu, przezwyciężenia sytuacji trudnej itp. (konkretyzacja celu wsparcia zależy od rozpoznania problemu i diagnozy trudności)⁶.

Konkretne klasyfikacje wsparcia społecznego ujmowane są komplementarnie, a jego funkcjonalne właściwości wyrażają się w:

- dostarczeniu pozytywnych emocji;
- pozyskaniu porady, informacji, opieki;
- ugruntowaniu poczucia własnej wartości i samooceny;
- zaufaniu do siebie i innych;
- poczuciu przynależności i więzi społecznej⁷.

W tym ujęciu wsparcie społeczne traktowane jest jako zewnętrzny zasób osobisty związany z procesem radzenia sobie w sytuacjach trudnych. Sposoby korzystania ze wsparcia są indywidualnie zróżnicowane i zależą od pewnych cech jednostki, czyli zasobów osobowościowych, które ułatwiają lub utrudniają funkcjonowanie wsparcia. Człowiek w sytuacji dla niego trudnej, problemowej, zagrożenia lub choroby mobilizuje zgodnie z potrzebami i możliwościami określony rodzaj wsparcia pochodzący z wybranego źródła⁸.

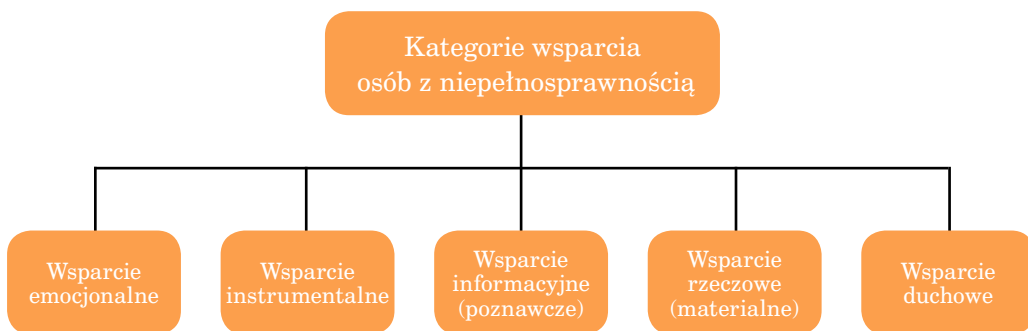
⁶ H. Sęk, *Rola wsparcia społecznego w sytuacji kryzysu*, [w:] *Oblicza kryzysu psychologicznego i pracy interwencyjnej*, red. D. Kubacka-Jasiecka, A. Lipawska-Teutsch, Kraków, Wyd. All, 1997, s. 143–158

⁷ R. Cieślak, A. Elias, *Wsparcie społeczne a osobowość*, [w:] *Wsparcie społeczne, stres i zdrowie*, red. H. Sęk, R. Cieślak, Warszawa, PWN, 2005, s. 68–89

⁸ A. Ukalisz, *Sposoby radzenia sobie ze stresem i wsparcie społeczne u osób z problemem alkoholowym*, „Resocjalizacja Polska” 2013, Nr 5, s. 243

Rodzaje wsparcia skierowane do osób z niepełnosprawnością można przedstawić schematycznie jako:

Schemat 1. Kategorie wsparcia osób z niepełnosprawnością

Źródło: opracowanie własne, na podstawie: Sęk, 2001⁹

Niezależnie od zakresu wsparcia asystenckiego w każdej sytuacji istotny staje się dobór odpowiedniej formy pomocy. Granica pomiędzy wspieraniem a wyręczaniem jest niezwykle cienka, co prowadzi często do zacierania się tych dwóch form działalności. Stąd asystentura nie może być świadczona przez osoby przypadkowe, nieznające założeń asysty.

Nadmierne wyręczanie kogoś w określonych czynnościach czy wspieranie w sytuacjach tego niewymagających prowadzić może do bezradności. Bezradność może dotyczyć sytuacji braku kompetencji do działania w określonych warunkach, subiektywnego odczucia niemożności wpływania na przebieg zdarzeń, utraty motywacji do działania czy niemożności wskazania przez człowieka celu i sensu swoich starań. Może odnosić się do świata wartości moralnych¹⁰. W myśli koncepcji Martina Seligmana, wystąpienie syndromu bezradności powoduje seria sytuacji zakończonych niepowodzeniem¹¹. U osób z niepełnosprawnością do wystąpienia niepowodzenia przyczynia się w znacznym stopniu środowisko zewnętrzne¹².

⁹ H. Sęk, *O wieloznacznych funkcjach wsparcia społecznego*, [w:] *Psychologia kliniczna i psychologia zdrowia. Wybrane zagadnienia*, red. L. Cierpiałkowska, H. Sęk, Poznań, Wydawnictwo Fundacji Humaniora, 2001, s. 13–32

¹⁰ T. Czarnik, *Bezradność moralności*, [w:] *Bezradność. Interdyscyplinarne studium zjawiska w kontekście zmiany społecznej i edukacyjnej*, red. Z. Gajdzica, M. Rembierz, Katowice, Wyd. UŚ, 2005, s. 213–222

¹¹ M. Seligman, *Optymizm można się nauczyć: jak zmienić swoje myślenie i swoje życie*, Poznań, Media Rodzina, 1996

¹² A. Hulek, *Zawodowa rehabilitacja inwalidów*, Warszawa, Państwowy Zakład Wydawnictw Lekarskich, 1974

Zjawisko wyuczonej bezradności wśród osób z niepełnosprawnością to temat dyskusyjny. W kręgach socjologicznych uważa się czasami, że ludzie z poważnymi ograniczeniami, w opinii większości społeczeństwa, „mają prawo” do bezradności, a co więcej, są zmuszani i skazani na nią¹³.

Ale czy niepełnosprawność zawsze musi łączyć się z bezradnością? Najlepszym przykładem na zaprzeczenie tej opinii są ludzie, którzy pokonali duże utrudnienia i osiągnęli sukces: Helen Keller, Andrea Bocelli, Franklin Roosevelt, Stephen Hawking. Można jednak mówić o zwiększonym ryzyku wystąpienia wyuczonej bezradności wśród osób z niepełnosprawnością, gdyż są one (niezależnie od rodzaju dysfunkcji) zagrożone marginalizacją czy też wykluczeniem społecznym.

Pesymistyczne nastawienie do pojawiających się sytuacji, które koresponduje z poczuciem bezradności i niedostrzeganiem szans zmiany na lepsze, może odnosić się do odbierania społecznej trudnej sytuacji, w jakiej znajduje się osoba z niepełnosprawnością.

Odbiór samego siebie jako osoby gorszej, innej, słabszej – „uczy bezradności”, powodując u danej osoby nastawienie pesymistyczne, któremu towarzyszą niskie oczekiwania sukcesu, brak wiary we własne możliwości, a w konsekwencji również depresja. Stan depresji przejawia się w akceptacji przez osobę z niepełnosprawnością stanu bezradności i bezsilności, osamotnienia, izolacji, lęku, braku aktywności społecznej, często również odmowy akceptacji własnej podmiotowości i niepewności o przyszłość, co z kolei przyczynia się do zwiększania stopnia jej marginalizacji społecznej, czyli do automarginalizacji.

Niekiedy taki stan wyuczonej bezradności i własnej marginalizacji jest dla osoby z niepełnosprawnością wygodny, gdyż przenosi ona odpowiedzialność za doświadczanie trudności i porażek w życiu na innych ludzi lub instytucje. Chce stale nowych form pomocy oraz ciągłej asysty innych osób, od których staje się silnie uzależniona.

Taki stan utrzymuje się u osób ciągle kontrolowanych, wyręczanych, u których nie wzmacniano poczucia własnej wartości i poczucia sprawstwa. Osoby te przyzwyczajano do zewnątrzsterowności.

Asystentura edukacyjna, czyli jakiego wsparcia oczekują studenci z niepełnosprawnością od swoich asystentów?

Prowadząc badania studentów z niepełnosprawnością w uniwersytetach na terenie całej Polski, chciałam uzyskać m.in. odpowiedź na pytanie: jakiego rodzaju wsparcia oczekują studenci od swoich asystentów?

Badania prowadzono w roku akademickim 2015/2016. Grupę badaną stanowili wszyscy asystenci edukacyjni zatrudnieni w polskich uniwersytetach (pod

¹³ Podaję za: P. Gindrich, *Psychospołeczne korelaty wyuczonej bezradności młodzieży gimnazjalnej z trudnościami w uczeniu się i zaburzeniami towarzyszącymi*, Lublin, UMCS, 2011

uwagę brano tylko uczelnie publiczne nadzorowane przez Ministra właściwego ds. szkolnictwa wyższego, uniwersytety nieprzymiotnikowe). Do zebrania materiału badawczego posłużyły następujące narzędzia badawcze:

- polska wersja Berlińskiej Skali Wsparcia Społecznego (BSSS, *Berlin Social Support Scales*) skierowana do studentów z niepełnosprawnością oraz ich asystentów,
- kwestionariusz ankiety skierowany do:
 - asystentów,
 - studentów z niepełnosprawnością,
 - studentów pełnosprawnych,
 - pracowników naukowo-dydaktycznych,
 - pracowników administracji;
- arkusz analizy dokumentów instytucjonalnych i prawnych.

Niniejszy artykuł zawiera wybrany fragment prowadzonych badań. Opracowanie prezentuje wyniki badań ankietowych skierowanych do studentów z niepełnosprawnością, ich asystentów oraz analizę dokumentów instytucjonalnych poszczególnych uniwersytetów.

Aby lepiej zobrazować uczestnictwo osób z niepełnosprawnością w sferze edukacji na poziomie wyższym, poniżej przedstawiono tabelę, w której znajduje się zestawienie liczbowe studentów z poszczególnymi niepełnosprawnościami podejmujących studia w trybie stacjonarnym oraz niestacjonarnym we wszystkich typach uczelni w latach 2007–2014 (najnowsze dane statystyczne).

Tabela 1. Studenci z niepełnosprawnością w latach 2007–2014

Wyszczególnienie		ogółem	w tym kobiety	niesłyszący i słabosłyszący	niewidomi i słabowidzący	z dysfunkcją narządu ruchu		inne rodzaje niepełnosprawności*
						chodzący	niechodzący	
rok 2007 ogółem		22 988	13 499	1 491	1 874	5 316	503	13 804
w tym	studia stacjonarne	12 569	7 029	872	1 063	2 818	251	7 565
	studia niestacjonarne	10 419	6 470	619	811	2 498	252	6 239
rok 2008 ogółem		25 265	15 126	1 723	2 042	6 367	560	14 573
w tym	studia stacjonarne	13 089	7 364	914	1 137	3 066	277	7 695
	studia niestacjonarne	12 176	7 762	809	905	3 301	283	6 878
rok 2009 ogółem		27 975	16 661	1 891	2 357	7 368	599	15 760

Wyszczególnienie		ogółem	w tym kobiety	niesłyszący i słabosłyszący	niewidomi i słabowidzący	z dysfunkcją narządu ruchu		inne rodzaje niepełności*
						chodzący	niechodzący	
w tym	studia stacjonarne	14 552	8 161	1 029	1 314	3 642	298	8 269
	studia niestacjonarne	13 423	8 500	862	1 043	3 726	301	7 491
rok 2010 ogółem		30 096	18 117	1 990	2 630	8 069	607	16 800
w tym	studia stacjonarne	15 872	8 986	1 104	1 481	4 030	294	8 963
	studia niestacjonarne	14 224	9 131	886	1 149	4 039	313	7 837
rok 2011 ogółem		30 249	18 357	2 017	2 638	8 051	610	16 933
w tym	studia stacjonarne	16 394	9 436	1 175	1 490	4 200	307	9 222
	studia niestacjonarne	13 855	8 921	842	1 148	3 851	303	7 711
rok 2012 ogółem		31 613	18 937	2 047	2 733	8 450	600	17 783
w tym	studia stacjonarne	17 579	10 030	1 239	1 567	4 548	281	9 944
	studia niestacjonarne	14 034	8 907	808	1 166	3 902	319	7 839
rok 2013 ogółem		28 940	17 298	1 994	2 638	8 475	624	15 209
w tym	studia stacjonarne	16 755	9 601	1 246	1 564	4 705	340	8 900
	studia niestacjonarne	12 185	7 697	748	1 074	3 770	284	6 309
rok 2014 ogółem		27 730	16 551	1 959	2 452	8 067	539	14 713
w tym	studia stacjonarne	16 506	9 473	1 255	1 489	4 638	277	8 847
	studia niestacjonarne	11 224	7 078	704	963	3 429	262	5 866

* m.in. niepełnosprawności sprzężone, choroby przewlekłe

Źródło: *Szkoły wyższe i ich finanse*, GUS, <http://www.niepelnosprawni.gov.pl/index.php?c=page-&id=123>, [data dostępu: 15.06.2016]

Analiza zebranego podczas badań materiału pozwoliła wyłonić kilka kategorii odpowiedzi na pytanie dotyczące rodzaju wsparcia oczekiwanego przez studentów z niepełnosprawnością od swoich asystentów:

- Pomoc w robieniu notatek

Ten rodzaj pomocy nie wymaga od asystenta specjalnych umiejętności. Musi on jednak być rzetelny i sumienny. Jest to jedna z najczęściej wymienianych form oczekiwanej pomocy, gdyż łączy się ona zarówno z deficytami

w zakresie narządu wzroku, słuchu, jak i niepełnosprawnością fizyczną (niedowładny) – w każdej z wymienionych grup osób uwidacznia się znaczący wzrost liczby studentów (Tabela 1), co z kolei wiąże się m.in. ze zmianą systemu wsparcia.

- Pomoc w przemieszczaniu się

Dopóki inwalidztwo łączyć się będzie z poczuciem niższości, dopóty akceptacja siebie i własnej pozycji będzie wykluczona¹⁴. Według danych Biura Pełnomocnika Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych (szczegółowo przedstawionych powyżej) największy procent osób z niepełnosprawnością jest wśród studentów z dysfunkcją narządu ruchu.

Należy jednak pamiętać, że nie tylko osoby z niedowładami wymagają pomocy w przemieszczaniu się, ale również studenci z dysfunkcjami wzroku, dla których środowisko uczelniane może być poważną barierą architektoniczną, utrudniającą funkcjonowanie.

W obu sytuacjach asystent powinien wspomóc studenta w sytuacji, kiedy on sam ma problem z pokonaniem podjazdu, skierowaniu się do odpowiedniej sali czy poruszaniem się na terenie kampusu. Asystent jest obecny również podczas realizacji zadań wynikających z realizacji toku studiów (wyjścia do ośrodków, szkół, instytucji, itp.).

- Prowadzenie wózka; pomoc w pokonywaniu barier architektonicznych

To zadanie jest ściśle związane z poprzednią grupą obowiązków asystenta. Osoby na wózkach są coraz częściej obecne w polskich uczelniach. Udogodnienia architektoniczne wynikają ze zmian w prawie budowlanym. Szczegółowe przepisy regulujące dostosowanie budynków do potrzeb osób niepełnosprawnych znajdują się w Rozporządzeniu Ministra Infrastruktury z dnia 12 kwietnia 2002 r. w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie¹⁵.

- Translacja materiałów dydaktycznych do potrzeb studentów z deficytami wzroku

Z badań prezentowanych w Tabeli 1 wynika, iż w 2007 r. studentów z dysfunkcjami wzroku było 1 874, zaś w 2014 r. ta liczba wzrosła do 2 452. Aby taka zmiana mogła nastąpić, uczelnie musiały wyjść naprzeciw wymaganiom tej grupy studentów. Asystent ma za zadanie przełożyć tekst (dostosować go) na większą czcionkę, pracować ze studentem w bibliotece, pomóc podczas wypełniania dokumentów związanych z tokiem studiów; na wydziałach istnieje również możliwość wypożyczenia sprzętu, który

¹⁴ J. Doroszewska, *Pedagogika specjalna, t. II: Podstawowe problemy teorii i praktyki rewalidacji poszczególnych odchyleń od normy*, Wrocław, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1989

¹⁵ Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 12 kwietnia 2002 r. w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie, zm. Dz. U. z 2013 r., poz. 926

pomaga w nauce, np. elektroniczne lupy, notebooki z oprogramowaniem udźwiękawiającym, dyktafony; w niektórych bibliotekach znajdują się także stanowiska komputerowe przystosowane do potrzeb osób z dysfunkcją wzroku – zadaniem asystenta jest zapoznanie się z ofertą danego wydziału oraz pomoc w dostępie do niej.

- Tłumaczenie języka mówionego na język migowy
Osoby komunikujące się za pomocą języka migowego lub miganego mogą liczyć na pomoc tłumacza, który będzie im towarzyszył podczas zajęć, wizyt w bibliotece czy dziekanacie, a także w innych istotnych dla życia studenckiego sytuacjach. Tłumacz jest nie tylko pomostem pomiędzy światem werbalnym i niewerbalnym, ale również pomaga w aklimatyzacji do zastanych warunków – nawiązanie kontaktów społecznych z pracownikami uczelni oraz z pozostałymi studentami.
- Pomoc w organizacji pracy
Ukończenie etapu szkoły średniej i wejście w zakres obowiązków studenta jest trudnym krokiem, tym bardziej, jeśli dotyczy to osób z niepełnosprawnością (szeroko rozumianą). Umiejętność dobrej organizacji pracy jest podstawą sukcesu, dlatego też, mając na uwadze wiele trudności, z którymi spotyka się taki student, istotne jest, aby ktoś (w tym wypadku asystent) pomógł mu właściwie zaplanować zadania do realizacji. Asystenci mają najczęściej do zrobienia w tym zakresie ze studentem pierwszego roku, kiedy to zmiana środowiska społecznego, często pierwsze kroki w usamodzielnianiu się z dala od rodziców i rodziny, trudności w pokonywaniu barier, są dodatkową przeszkodą w funkcjonowaniu danego studenta.
- Zapewnianie poczucia bezpieczeństwa, że ktoś jest obok; wsparcie w sytuacjach konfliktowych
Ten rodzaj pomocy (i kolejny) wychodzi poza umiejętności zdobyte w toku edukacji, kursów, studiów. W takich sytuacjach liczy się empatia i wyrozumiałość. Bariery psychiczne i mentalne występujące w społeczeństwie obejmują trudności łączące się z zaakceptowaniem własnej sytuacji związanej z posiadaną niepełnosprawnością. Wiążą się z silnymi emocjami, które utrudniają zdystansowane spojrzenie na swoją sytuację, a także blokują, a często wręcz uniemożliwiają podejmowanie racjonalnych działań. Mogą one polegać także na braku wiary we własne siły lub nieufności wobec otoczenia. Stan ten często łączy się także z załamaniem, utratą nadziei, ogólną rezygnacją oraz stagnacją¹⁶. W sytuacjach konfliktowych asystent musi zachować umiar w swoich działaniach i zaangażowaniu, gdyż to student musi radzić sobie w sytuacjach trudnych, a rolą asystenta jest wspierać,

¹⁶ M. A. Paszkowicz, M. Garbat, *Bariery rozwoju kapitału ludzkiego osób niepełnosprawnych*, „Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy” 2005, z. 7, cz. 2

a nie wyręczać. Tutaj granica pomiędzy wspieraniem a wywoływaniem poczucia bezradności jest bardzo cienka i należy mieć określone predyspozycje osobowościowe, aby uniknąć tej niebezpiecznej pułapki.

- Pomoc w nawiązywaniu kontaktów z grupą

Studenci z niepełnosprawnością wskazywali również na chęć otrzymywania pomocy podczas inicjowania i podtrzymywania kontaktów towarzyskich. To jedno z najtrudniejszych zadań stojących przed asystentem. Istotne jest, aby inicjatywa nawiązywania znajomości wychodziła ze strony studenta.

Uzyskane informacje mogą być jednym z kryteriów wyjaśnienia przyczyn ogólnego wzrostu liczby studentów z niepełnosprawnością na przestrzeni lat (jak ilustrują to dane w Tabeli 1). Mimo to nie sposób pominąć faktu, iż od 2013 r. ta liczba spada. Ma to jednak swoje uzasadnienie w ogólnym spadku liczby studentów w Polsce, widocznym od 2006 r. (1 941 445 studentów). Jak prezentują to najnowsze dane GUS, na polskich uczelniach w połowie listopada 2015 r. studiowało ponad 1 405 000 osób. Tymczasem analogiczne dane z listopada 2014 r. wskazywały, że w kraju studiowało wtedy ponad 1 469 000 osób (<http://naukawpolsce.pap.pl>, www.nauka.gov.pl).

Świadczone wsparcie, jeśli jest zgodne z oczekiwaniami tych studentów, może przyczynić się do większej ich aktywności na polu edukacyjnym.

Osoby z niepełnosprawnością często postrzegane są jako „inne” niż pozostali członkowie danej społeczności, co nie ułatwia im uczestnictwa w życiu społecznym. Potrzeba komunikowania się z ludźmi na tym samym poziomie interakcji bywa dla tych osób trudniejsza do zaspokojenia niż dla w pełni sprawnych. Często niezaspokojone pragnienie bycia „takim jak inni” jest źródłem napięć i frustracji. Stąd zadaniem asystenta jest kreowanie pozytywnego obrazu osoby z daną niepełnosprawnością, stwarzanie sytuacji umożliwiających wejście w relacje. Jednocześnie asystent „stoi” za osobą z niepełnosprawnością, będąc jej cieniem.

Podsumowanie

Polskie uniwersytety od niedawna zajmują się zatrudnianiem asystentów edukacyjnych dla swoich studentów. Jednakże, jak można zauważyć patrząc na prawie dwukrotny wzrost liczby studentów z niepełnosprawnością w ostatnich latach (od 5,1% do 9,8%¹⁷), takie wsparcie jest bardzo potrzebne i przynosi efekty w postaci wzrostu wykształcenia u tej grupy osób, co prowadzi do ich większej aktywności i samodzielności.

W badaniach GUS widoczny jest wzrost liczby „osób niepełnosprawnych prawnie” z wykształceniem wyższym na przestrzeni 5. lat, jednocześnie zauważa się

¹⁷ *Struktura wykształcenia ludności w wieku produkcyjnym*, Badanie Aktywności Ekonomicznej Ludności, GUS

spadek liczby osób w tej grupie kończących edukację na poziomie policealnym i średnim zawodowym (21,0% do 18,3%) oraz gimnazjalnym, podstawowym i bez wykształcenia (27,4% do 25,2%)¹⁸.

Z całą pewnością na taką sytuację składa się kilka istotnych czynników, jednakże niezaprzecalnie (jak wynika z opinii samych studentów z niepełnosprawnością) działalność asystentów jest znaczącym determinantem.

Niezależnie od rodzaju i zakresu wsparcia, działalność asystenta może prowadzić do samodzielności lub do bezradności studenta z niepełnosprawnością. Asystent musi rozpoznać faktyczne potrzeby, stopień samodzielności i umiejętności studenta, a w konsekwencji jasno zasygnalizować, jakiego wsparcia jest w stanie udzielić. Dlatego tak ważna jest dojrzałość zawodowa oraz samoświadomość asystenta. Stąd jednoznaczna odpowiedź na pytanie postawione w tytule niniejszego opracowania jest niezwykle trudna, skłaniająca raczej do refleksji nad kwestiami dotyczącymi wsparcia. Nawet najlepiej świadczona pomoc w nadmiarze może szkodzić, w tym przypadku prowadzić do stagnacji w działaniu oraz braku samodzielności studenta – teraz oraz w przyszłości.

Bibliografia

- Cieślak R., Elias A., *Wsparcie społeczne a osobowość*, [w:] *Wsparcie społeczne, stres i zdrowie*, red. Sęk H., Cieślak R., Warszawa, PWN, 2005
- Czarnik T., *Bezradność moralności*, [w:] *Bezradność. Interdyscyplinarne studium zjawiska w kontekście zmiany społecznej i edukacyjnej*, red. Gajdzica Z., Rembierz M., Katowice, Wydawnictwo UŚ, 2005
- Doroszevska J., *Pedagogika specjalna, t. II: Podstawowe problemy teorii i praktyki rewalidacji poszczególnych odchyleń od normy*, Wrocław, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1989
- Gindrich P., *Psychospołeczne korelaty wyuczonej bezradności młodzieży gimnazjalnej z trudnościami w uczeniu się i zaburzeniami towarzyszącymi*, Lublin, UMCS, 2011
- Hulek A., *Zawodowa rehabilitacja inwalidów*, Warszawa, Państwowy Zakład Wydawnictw Lekarskich, 1974
- Paszkwicz M. A., Garbat M., *Bariery rozwoju kapitału ludzkiego osób niepełnosprawnych*, „Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy” 2005, z. 7, cz. 2
- Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 12 kwietnia 2002 r. w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie, zm. Dz. U. z 2013 r., poz. 926
- Seligman M., *Optymizmu można się nauczyć: jak zmienić swoje myślenie i swoje życie*, Poznań, Media Rodzina, 1996

¹⁸ Tamże

- Sęk H., *O wieloznacznych funkcjach wsparcia społecznego*, [w:] *Psychologia kliniczna i psychologia zdrowia. Wybrane zagadnienia*, red. Cierpiałkowska L., Sęk H., Poznań, Wydawnictwo Fundacji Humaniora, 2001
- Sęk H., *Rola wsparcia społecznego w sytuacji kryzysu*, [w:] *Oblicza kryzysu psychologicznego i pracy interwencyjnej*, red. Kubacka-Jasiecka D., Lipawska-Teutsch A., Kraków, Wyd. All, 1997
- Sęk H., Cieślak R., *Wsparcie społeczne – sposoby definiowania, rodzaje i źródła wsparcia, wybrane koncepcje teoretyczne*, [w:] *Wsparcie społeczne, stres i zdrowie*, red. Sęk H., Cieślak R., Warszawa, PWN, 2006
- Stanisławski P., *Asystent na miarę – pomocna dłoń, która nie wyręcza, ale skutecznie wspiera w samodzielności*, „Integracja” 2006, Nr 1
- Ukalisz A., *Sposoby radzenia sobie ze stresem i wsparcie społeczne u osób z problemem alkoholowym*, „Resocjalizacja Polska” 2013, Nr 5

Strony internetowe

- <http://naukawpolsce.pap.pl>, [data dostępu: 15.09.2016]
- <http://www.niepelnosprawni.gov.pl/index.php?c=page&id=123>, [data dostępu: 15.06.2016]
- www.niepelnosprawni.slaskie.pl, [data dostępu: 13.05.2016]
- <http://www.sejm.gov.pl/>, [data dostępu: 01.07.2016]

Spis tabel i schematów

- Tabela 1. Studenci z niepełnosprawnością w latach 2007–2014
- Schemat 1. Kategorie wsparcia osób z niepełnosprawnością